

Кононенко Н. О.

здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.985

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНО-МАСОВОГО ЗАХОДУ

Досліджено деякі аспекти криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого при проведенні спортивно-масового заходу. Розглянуто особу злочинця як елемент криміналістичної характеристики, а також її зв'язок з іншими елементами.

Ключові слова: хуліганство, громадський порядок, криміналістична характеристика, особа злочинця, осудність.

Постановка проблеми. Хуліганство є одним з найбільш поширених кримінальних правопорушень, що можуть бути вчинені під час проведення спортивно-масових заходів. Це пояснюється низкою факторів як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. Серед них можна виділити наявність натовпу, велику кількість суперечливих емоцій, протилежні інтереси фанів команд-суперниць, знаходження осіб у стані алкогольного сп'яніння тощо. Майже кожен із зазначених чинників певним чином пов'язаний з особою хулігана. Тому зрозуміло, що визначений елемент криміналістичної характеристики злочину займає одне з основних місць в її побудові.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженням особи злочинця займалися такі науковці: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, А.В. Іщенко, О.М. Колесніченко, О.В. Кузьменко, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Р.М. Мельник, М.І. Порубов, М.В. Салтевський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші. В справах про хуліганство її вивчали М.С. Бушкевич, В.П. Власов, Б.С. Волков, М.М. Єфімов, О.О. Ковалкін, Д.П. Котов, Л.О. Кузнецова, В.В. Налуцишин та інші. Але в їх роботах особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики, тільки згадувалася, а докладно досліджувалася лише з кримінально-правової та кримінологічної точки зору. Потрібно зазначити, що наше дослідження є комплексним підходом до вивчення особи хулігана крізь призму вивчення різних думок науковців та емпіричного матеріалу.

Метою даної статті є дослідження особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики хуліганства, що вчинене при проведенні спортивно-масового заходу, а також формулювання її зв'язків з іншими елементами.

Для вирішення зазначеної мети автором поставлені такі завдання: 1) дослідити особу хулігана та створити її типовий портрет; визначити взаємозв'язки особи злочинця з іншими елементами криміналістичної характеристики хуліганства, що вчинене при проведенні спортивно-масового заходу.

Виклад основного матеріалу. У розробці криміналістичної характеристики особи злочинця досить важко виділити інформацію, про що наголошував М.Т. Ведерников, яка має суто криміналістичне значення, адже особа – єдине цілісне явище, всі сторони якого взаємопов'язані і взаємообумовлені [2, с. 76]. Вивчення зазначеного елемента криміналістичної характеристики являє собою складну комплексну проблему. Оскільки криміналістика черпає дані про особу злочинця, головним чином, із кримінології, кримінального права, психології, фізіології та у зворотному порядку постачає суміжні галузі знань своїми науковими рекомендаціями, що відбивають специфіку деяких сторін особи злочинця в механізмі вчинення злочину, способі слідоутворення [15, с. 69], тому даний елемент доречно розглядати крізь призму зазначених наук.

Відомості про особу злочинця, як елемента криміналістичної характеристики, на думку В.Ф. Єрмоловича, складають ті дані, які можуть допомогти при визначенні ефективного шляху розшуку злочинця й інших завдань, пов'язаних із розслідуванням кримінальної справи [5, с. 194]. Саме вони дозволяють виділити певні напрями, необхідні для організації ефективного розшуку хулігана, а в подальшому – його викриття.

Загалом, під час опису цього елемента криміналістичної характеристики більшість авторів виходить, в основному, з вікових, соціально-демографічних, морально-психологічних та інших подібних особливостей, що характеризують ту чи іншу особу [10, с. 29–33]. Так, на думку М.А. Селіванова, характеристика особи злочинця включає такі дані: а) соціальні – соціальний стан, освіта, національність, сімейний стан, професія і т.д.; б) психологічні – світогляд (світосприйняття), переконання, знання, навички, звички, емоції, почуття, темперамент і т.д.; в) біологічні – стать, вік, особливі прикмети, фізичні дані: сила, зріст, вага та деякі інші [12, с. 132]. У свою чергу, В.Ю. Шепітько зазначив, що особа злочинця має певні дані демографічного характеру, деякі моральні якості та психологічні особливості [14, с. 258].

Як бачимо, особа злочинця – це широке поняття, що включає комплекс ознак, які характеризують моральний та духовний світ особи у взаємодії з соціальними та індивідуальними життєвими умовами, які тією чи іншою мірою вплинули на вчинення кримінального правопорушення. Значна роль у використанні таких ознак належить особі, яка їх виявляє та фіксує. З огляду на це, їх розуміння та оцінка може мати як хибний, помилковий, так і справжній характер, що відповідає дійсності. Тому при їх оцінці, як зазначає В.А. Журавель, важлива роль належить прогнозу щодо їх значимості й можливості використання з метою розслідування [7, с. 191–193].

Ми погоджуємося з М.М. Єфімовим, який зазначає, що дані про особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 296 КК України, складаються з таких властивостей: 1) біологічні та фізичні; 2) соціально-демографічні; 3) моральні; 4) психологічні [6, с. 47]. Тому відповідно до такої системи ми їх і будемо розглядати.

На початковому етапі розслідування важливе значення має перша група властивостей – фізичні та біологічні. Адже завдяки цим даним (ознаки зовнішності та одягу злочинця; його функціональні ознаки) можна провести розшук особи по «гарячих» слідах, коли хуліган зник з місця події. При вчиненні хуліганства під час проведення спортивно-масових заходів можна визначити залежність між певними біологічними, фізичними властивостями та особою, яка вчинює злочини зазначеної категорії. Дійсно, іноді злочинцю для вчинення цього виду злочину потрібно мати відповідну фізичну силу (наприклад, при нанесенні тілесних ушкоджень або знищенні майна в кафе) чи володіти певними біологічними ознаками.

Також для особи злочинця, як елемента криміналістичної характеристики, є важливими соціально-демографічні відомості. Спочатку розглянемо статеву приналежність особи.

Проведеним дослідженням з'ясовано, що у 99 % випадків хуліганство було вчинено чоловіками. Тобто при виявленні діяння, що може бути кваліфіковане за ст. 296 КК України, працівники органів внутрішніх справ можуть одразу зробити припущення про причетність до вчинення хуліганства особи чоловічої статі, якщо не буде відомостей про причетність до нього жінки.

Вік, із досягненням якого настає кримінальна відповідальність за хуліганство, чітко визначено в законі. Вікова характеристика особи злочинця має важливе значення і в криміналістичному аспекті. Це пояснюється тим, що різні вікові групи осіб, що вчиняють досліджуваний злочин, не є однаковими. Такий висновок підтверджено результатами нашого дослідження.

Вивчення кримінальних проваджень за досліджуваною категорією справ дало підставу зробити висновок, що хуліганство вчиняють здебільшого особи віком від 18 до 30 років (74 %), від 14 до 18 років – 9 %, від 30 до 40 років – 12 %. У свою чергу, особи віком 40 років та старше вчинювали таке діяння у 5 % випадків. Тобто вчинюються хуліганські дії особами різного віку, але співвідношення вікових груп є досить різним.

Як переконливо свідчать факти, байдуже ставлення з боку громадськості, іноді мовчазне заохочування „підліткового бешкетництва”, часом позиція невтручання, яку займають офіційні особи або окремі громадяни, створюють сприятливі умови для хуліганської діяльності підлітків. Не завжди належним чином поводяться також і потерпілі особи, стосовно яких правопорушники чинять хуліганські дії, іноді їхня поведінка буває провокуючою, сприяючи вчиненню хуліганства [9, с. 33–34]. При проведенні футбольних матчів дана вікова категорія має бути під пильним наглядом працівників правоохоронних органів чи «стюардів», що здійснюють охорону громадського порядку на стадіонах.

Важливим у характеристиці особи злочинця є рівень освіченості. На наш погляд, він впливає на її життєдіяльність, розуміння наслідків своїх вчинків, рівень агресії і негативних проявів. Особи, що вчинюють хуліганські дії, на думку Л.В. Сердюка та А.Т. Тімербаєва, здебільшого мають середню або середню спеціальну освіту [13, с. 63]. Проведеним нами дослідженням встанов-

лено: неповну середню мають 10 % злочинців; середню – 16 %; середню спеціальну – 21 %; незакінчену вищу – 39 %; вищу – 14 %.

Звичайно, не можна оминати увагою і вид діяльності злочинця. Адже його зайнятість, професійна надійність, графік роботи може впливати на вчинення даної категорії злочинів. За результатами вивчення кримінальних справ та вироків, розподіл кількості вчинених злочинів залежно від роду діяльності має такий вигляд: особи без постійного місця роботи складають 28 % від загальної кількості злочинців; працюючі – 15 %; учні (студенти) – 57 %.

Наявність певних сімейних відносин також впливає на особу злочинця, тому нами було здійснено аналіз і за цією категорією. Вивченням кримінальних проваджень встановлено, що одружені особи вчиняли хуліганські дії лише у 19 % випадків.

Також потрібно розглянути питання осудності особи злочинця. Вивченням кримінальних проваджень встановлено, що на обліку у психоневрологічному диспансері перебувало 7 % злочинців, а в наркологічному – 9 %. Продовжуючи дослідження в даному напрямку, не можна оминати стан, в якому знаходилася особа злочинця на момент вчинення суспільно небезпечного діяння.

Проведене дослідження кримінальних проваджень беззаперечно свідчить, що 85 % осіб, засуджених за хуліганство, вчинили цей злочин у стані сп'яніння. У свою чергу, М.В. Салтевський взагалі визначав особу хулігана як «охочого до спиртних напоїв» [11, с. 20].

Ще однією обставиною, яку потрібно з'ясувати при вивченні особи злочинця, є наявність попередньої судимості. Взагалі хуліганство можна вважати «першим класом» кримінальної школи для злочинців. Адже в багатьох випадках злочинці, засуджені за хуліганство, після звільнення знову вчиняють злочинні діяння, іноді набагато тяжчі. У свою чергу, Б.С. Волков у своїй роботі доречно зазначав, що рівень рецидивістів серед засуджених за хуліганство є досить високим [8, с. 145].

Вивченням кримінальних проваджень встановлено, що особи, які вчинили хуліганство, були раніше засудженими в 29 % від загальної кількості; 71 % осіб засудженими не були. Цікавим є той факт, що із засуджених 12 % відбували покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 296 КК України. Отже, перевірка по обліках осіб, раніше засуджених за хуліганство, може бути достатньо ефективною. Саме в рецидивності даного злочину полягає одна з його найнебезпечніших сторін, оскільки щоразу особа вчинюватиме його із ще більшою жорстокістю.

Розглядаючи мотиви вчинення хуліганських дій, слід зазначити, що, незважаючи на всю свою складність, вони завжди характеризуються прагненням виявити явну неповагу до суспільства, до законів, правил поведінки, а також до особистісних рис громадян. Це прагнення реалізується шляхом вчинення дій, що грубо порушують громадський порядок. Воно може характеризуватися комплексом низьких спонукань у вигляді прагнення протиставити себе суспільству, проявити грубу силу, п'яну хвацькість, пустощі тощо.

У процесі вчинення злочину, який почався з мотивів особистого харак-

теру (помста, ревнощі тощо), останні можуть перейти в мотив явної неповаги до суспільства. Тим самим діяння можуть перетворитися із посягання на особу на злочин проти громадського порядку – хуліганство. Відсутність у вчиненому мотиву явної неповаги до суспільства свідчить і про відсутність хуліганства, хоча дії винного тією чи іншою мірою порушували громадський порядок. Ігнорування стримуючих факторів також має велике значення (наприклад, урочисті збори, лекція у вузівській аудиторії, демонстрація кінофільму в переповненій залі).

У свою чергу, певний інтерес становить залежність між мотивами хуліганських дій, віком злочинців, часом та місцем їх вчинення. Аналізуючи дані нашого дослідження, було зроблено висновок, що в 54 % випадків мотивами хуліганства були бажання продемонструвати свою силу, групову солідарність чи просто бешкетництво. Під час проведення футбольних матчів найбільш типовими мотивами є емоційна розрядка, протиставлення себе фанатам іншої команди, захист інтересів власної команди. В основному, дані злочини вчинювалися особами віком 14–30 років, як правило, з 18 до 24 години. Після проведення футбольних матчів визначена категорія осіб може вчиняти дії, передбачені ст. 296 КК України, на вулицях, у громадському транспорті тощо. Під час проведення футбольних матчів доцільно використовувати кінні підрозділи міліції. Вони дають змогу швидко та ефективно розділяти хуліганів на окремі групи, що стає передумовою припинення та попередження цього правопорушення.

Завершуючи розгляд особи злочинця, торкнемося питання вчинення хуліганства групами осіб. Найбільш повно це питання дослідив В.І. Захаревський. Він визначив класифікацію даних груп та їх наповнення певними типовими особами [3, с. 18–20]. Що ж до способів і криміналістичного забезпечення розслідування хуліганства групою осіб, то ці питання були розглянуті М.С. Бушкевичем [1, с. 11]. Хотілося б лише зазначити, що деякі групи видозмінилися та отримали нове наповнення.

Серед причин вчинення групового хуліганства О.К. Зверев виділяє недоліки у профілактичній роботі з раніше засудженими, які перебувають під адміністративним наглядом, іншими особами, поставленими на облік, які ведуть антигромадський спосіб життя, зловживають алкоголем тощо. [4, с. 69] Тому групові хуліганства можуть вчинятися у місцях продажу спиртних напоїв, дискотеках і т. ін.

Висновки. Завершуючи розгляд особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики, з отриманих у процесі дослідження даних спробуємо створити портрет ймовірного злочинця, що вчиняє діяння, відповідальність за яке передбачена ст. 296 КК України.

Злочини зазначеного виду переважно вчиняють особи чоловічої статі віком від 14 до 30 років, із середньою або незакінченою вищою освітою. Більшість досліджуваних злочинів, ймовірно, вчиняють особи без постійного місця роботи, а також особи, що навчаються. Характерною рисою розглядуваної особи є вчинення значної частини досліджуваних злочинів у

стані алкогольного сп'яніння. Дані особи проживають у тому самому районі, а також можуть бути раніше засудженими.

Бібліографічні посилання

1. Бушкевич Н.С. Криминалистическое обеспечение расследования хулиганства, совершенного группой лиц : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Уголовный процесс, криминалистика» / Н.С. Бушкевич. – Минск, 2008.
2. Ведерников Н.Т. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики преступления / Ведерников Н.Т. // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. тр. – М., 1985. – С. 76–79.
3. Захаревский В.И. Характеристика и методы разрешения следственных ситуаций по делам о хулиганстве : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Криминальный процесс, криминалистика» / В.И. Захаревский. – М., 1990.
4. Зверев А.К. Пресечение группового хулиганства / Зверев А.К. // Сборник МВД СССР. – № 4. – 1985. – С. 69–72.
5. Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. / Ермолович В.Ф. – Мн., 2001. – С. 238–240.
6. Єфімов М.М. Організація і тактика розслідування хуліганства : навч.-практ. посібник / М.М. Єфімов. – Дніпропетровськ, 2013.
7. Журавель В.А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування / Журавель В.А. – Х., 1999. – С. 191–193.
8. Личность преступника (уголовно-правовое и криминологическое исследование) / под ред. Б.С. Волкова. – Казань, 1972.
9. Макаренко Є.І. Методика збору первинних матеріалів за фактами порушень громадського порядку, що можуть бути кваліфіковані як хуліганство : методичні рекомендації / Єфімов М.М., Макаренко Є.І., Статіва І.І. та ін. – Дніпропетровськ, 2010.
10. Мишин А. В. Расследование поджогов личного имущества граждан / Мишин А. В. – Казань, 1991.
11. Салтевський М.В. О структуре криминалистической характеристики хулиганства и типичных следственных ситуациях / Салтевський М.В. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 25. – 1982. – С. 13–21.
12. Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий / Селиванов Н.А. – М., 1982.
13. Сердюк Л.В. Расследование хулиганства и его профилактика : учебное пособие / Сердюк Л.В., Тимербаев А.Т. – Хабаровск, 1989.
14. Шепитько В.Ю. Криминалистика : курс лекцій / Шепитько В.Ю. –Изд. 2-е, перераб. и доп. – Х., 2005.
15. Экологические преступления: квалификация и методика расследования / Гавриш С.В., Грузкова В.Г., Дудников А.Л. и др. / под ред. В.Е. Коноваловой, Г.А. Матусовского. – Х., 1994.

Кононенко Н. А. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики хулиганства, совершенного во время проведения спортивно-массового мероприятия. Рассмотрены некоторые аспекты криминалистической характеристики хулиганства, совершенного во время проведения спортивно-массового мероприятия. Рассмотрена личность преступника как элемент криминалистической характеристики, а также ее связь с другими элементами.

Ключевые слова: хулиганство, общественный порядок, криминалистическая характеристика, личность преступника, вменяемость.

Kononenko N. O. Criminal identity as an element of forensic description of hooliganism committed during sports events. The article deals with coverage of some aspects of the criminalistic characteristic of the hooliganism was committed during the leadthrough of the sporting measure. The personality of the criminal is examined, and its relation with other

elements is examined too.

Hooliganism is one of the most widespread criminal offences that can be perfect during realization of sports events. It is explained by the row of factors, both subjective and objective character. Among them it is possible to distinguish the presence of crowd, plenty of contradictory emotions, opposite interests of fans of commands-rivals, being of persons in the state of alcoholic intoxication and others like that. Almost each of the marked factors is definitely related to the face of hooligan. Therefore clear that the certain element of criminalistics description of crime occupies one of basic places in her construction.

The aim of this article is research of face of criminal as to the element of criminalistics description of hooliganism that is perfect during realization of sports-activity event, and also formulation of her connections, with other elements.

For the decision of the marked aim, an author is put such tasks: to investigate the face of hooligan and create it typical portrait; to define intercommunications of face of criminal with other elements of criminalistics description of hooliganism that is perfect during realization of sports-activity event.

The most investigated crimes probably accomplish persons without permanent job, and also persons that study. The personal touch of the examined person is a feasance of considerable part of the investigated crimes in the state of alcoholic intoxication. These persons live in this district, and also can be before convict.

Keywords: *hooliganism, public order, forensic description, criminal identity, sanity.*

Надійшла до редакції 24.01.2015

Матвієнко С. А.
начальник сектора
(НДЕКЦ при УМВС України
в Миколаївській області)

УДК 343.983

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ІДЕНТИФІКАЦІЇ МИСЛИВСЬКОЇ НАРІЗНОЇ ЗБРОЇ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розглянуто проблемні питання та підстави проведення судових експертиз з ідентифікації мисливської нарізної зброї іноземного виробництва. Пояснено необхідність криміналістичного інтересу до даної категорії зброї. Наведено аспекти проведення судових експертиз та приклади практичного використання криміналістичних міток під час групової ідентифікації зброї. Висунуто пропозиції щодо вдосконалення та полегшення судово-експертної діяльності у даному напрямку у рамках взаємодії із виробниками зброї та на підставі нормативного врегулювання проблемних аспектів.

Ключові слова: *нарізна мисливська зброя; криміналістичні мітки; конструктивні особливості; сліди від деталей зброї; ідентифікаційні ознаки; гравіювання.*

Постановка проблеми. Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Деякі проблемні питання криміналістичного ідентифікаційного дослідження нарізної мисливської вогнепальної зброї було